

Skriftlig redegørelse

(Redegørelsen er optrykt i den ordlyd, hvori den er modtaget).

Redegørelse af 28/5 09 om udviklingen på specialundervisningsområdet efter kommunalreformen.

(Redegørelse nr. R 21).

Undervisningsministeren (Bertel Haarder):

1. INDLEDNING

Med kommunalreformen den 1. januar 2007 blev myndigheds- og finansieringsansvaret for folkeskolens specialundervisning, herunder den specialpædagogiske bistand til førskolebørn, og specialundervisning for voksne samlet hos kommunalbestyrelserne. Regionsrådene har ansvar for drift, udvikling og koordinering af lands- og landsdelsdækkende tilbud samt for tilbud til voksne personer med tale-, høre- eller synsvanskeligheder.

Det var kommunalreformens mål, at opgaverne skulle løses tættere på borgerne og i samarbejde med de almindelige tilbud, samtidig med at de specialiserede tilbud blev fastholdt og videreudviklet. Organiseringen af området skulle fremstå klarere og enklere for borgerne, jf. bilag 1 (ikke optrykt her). For at nå disse mål blev der etableret en række redskaber, fx den nye nationale videns- og specialrådgivningsorganisation, VISO, og rammeaftalerne mellem kommuner og region om de regionale undervisningstilbud. De regionale udviklingsråd blev nedsat for at sikre, at man fra centralt hold kunne følge udviklingen. I de første tre år efter reformens ikrafttræden skal udviklingsrådene afgive redegørelser til undervisningsministeren på specialundervisningsområdet og til indenrigs- og socialministeren om udviklingen på det sociale område, jf. bilag 2 (ikke optrykt her). I 2008 har specialundervisning og anden særligt tilrettelagt undervisning til unge og voksne med særlige behov været et særligt tema i udviklingsrådenes redegørelser på undervisningsområdet.

Det blev ved kommunalreformens behandling i Folketinget tilkendegivet, at undervisningsministeren ville udarbejde en samlet redegørelse til Folketinget på baggrund af udviklingsrådenes redegørelser.

Jeg forelægger hermed redegørelsen om udviklingen efter kommunalreformen på specialundervisningsområdet for 2008. Denne redegørelse skal ses i sammenhæng med redegørelsen for 2007 og indenrigs- og socialministerens redegørelse om udviklingen på socialområdet. Redegørelsens fokus er på de specialundervisningstilbud, der er direkte berørt af kommunalreformen, og på ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov. Specialundervisning og anden særligt tilrettelagt undervisning til unge og voksne med særlige behov er desuden behandlet som et særligt tema.

Grundlaget for redegørelsen er redegørelserne fra de regionale udviklingsråd, Årsrapport fra Klagenævnet for vidtgående specialundervisning, statistiske oplysninger fra Danmarks Statistik og UNI-C, Statistik & Analyse, Evalueringen af VISO og EVA's evaluering af den vidtgående specialundervisning efter kommunalreformen.

Jeg vil opfordre til, at redegørelsernes konklusioner bliver drøftet både på kommunalt og regionalt niveau samt i udviklingsrådene med henblik på den fremtidige opgaveløsning.

2. SAMMENFATTENDE VURDERINGER AF UDVIKLINGEN PÅ SPECIALUNDERVISNINGSSOMRÅDET

2.1. Kommunernes opgavevaretagelse på specialundervisningsområdet

Det er den overordnede vurdering, at kommunernes implementering af kommunalreformens ændringer er forløbet godt. Der er hverken i udviklingsrådenes redegørelser for specialundervisningen eller i de andre kilder indikationer på grundlæggende problemer på specialundervisningsområdet i 2008. Området er dog fortsat præget af omstillinger, særligt tilpasninger i styring og administration samt udvikling af kommunernes undervisningstilbud.

De foreløbige tal tyder på en mindre tilbagegang i antallet af *førskolebørn, der modtager specialpædagogisk bistand*. Samtidigt har der været en mindre stigning i udgiftsniveauet.

Serviceniveauet i *folkeskolens specialundervisning* er fastholdt, og tilbuddene er videreført med en udvikling mod, at kommunerne i højere grad benytter sig egne tilbud. Der er rejst spørgsmål ved specialiseringsgraden, men der er ikke dokumentation for, at der mangler specialiserede tilbud.

Der bør i de regionale udviklingsråds redegørelser for 2009 være særlig opmærksomhed på, om der sker en afspecialisering.

Der er en række kommuner, der har hjemtaget elever fra tilbud i andre kommuner eller i regionen, ligesom der er ventelister i nogle kommuner. Det fremgår endvidere af udviklingsrådenes redegørelser, at en række kommuner stadig arbejder med at fastlægge procedurer for henvisning af elever til specialundervisning efter kommunalreformen.

På området for *specialundervisning for voksne* vurderes der ikke at være sket ændringer i undervisningens indhold eller i de eksisterende institutioners betjening af målgruppen.

Flere regionsråd har udtrykt bekymring for dele af kommunikationscentrenes virksomhed, idet det er uklart, om nedgangen i serviceydelser er erstattet af andre ydelser i kommunerne. Undervisningsministeriet og Indenrigs- og Socialministeriet iværksætter en undersøgelse af området.

Der er en tendens til nedgang i aktiviteterne, især hvor der sker visitering via kommunerne. Det vidner om, at den afgrænsning, der var lagt op til i lovgivningen, ser ud til at virke. Samtidig vurderes deltagerantallet at være stigende.

Ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov er introduceret i alle kommuner, og der er en stigende tilgang til uddannelsen. Det vurderes, at etableringen af ungdomsuddannelsen har givet de unge, der ikke kan tage en anden ungdomsuddannelse, en mulighed for at få en ungdomsuddannelse og opnå kompetencer til så selvstændig en voksertilværelse som muligt.

Der er variationer i uddannelsestilbuddene, og kommunerne bruger hinandens ydelser. Praktikken varieres, men foregår fortrinsvis i offentlige institutioner. I udviklingsrådenes redegørelser bemærkes det, at en forholdsvis stor del kombinerer uddannelsen med botilbud i socialt regi. Udviklingsrådene gør også opmærksom på, at unge med eksempelvis børneopsparing kommer i klemme, når forsørgelsen er kontanthjælp som led i forrevalidering.

2.1.1. Udgiftsniveauet til specialundervisning

Det er ikke muligt direkte at sammenligne kommunernes budgetterede udgifter og de tidligere amtskommuners udgiftsniveau, da budget- og regnskabssystemet er ændret, så det svarer til den nye opgavefordeling.

Dog kan de nye konti sammenholdes med de gamle for derved at få en tilnærmet vurdering, som tyder på en stigning i udgifterne til specialundervisningsområdet fra 2006-2009.

2.1.2. Udvikling i klagesager

Klagenævnet for vidtgående specialundervisning modtog 561 klager i 2008. Det er en stigning på 177 klager fra 2007.

Udviklingen i klagesager fra 2005 til 2008

	Skoleår	Kalenderår	
	2005/06	2007	2008
Antal modtagne klager	182	384	561
Antal realitetsbehandlede klager	101	144	186

En væsentlig forklaring på denne stigning er, at antallet af klageberettigede blev udvidet i forbindelse med kommunalreformen, jf. bilag 1 (ikke optrykt her).

Der blev overført 80 sager fra 2007, som indgår i opgørelserne over realitetsbehandlede sager i 2008. På samme vis er der blevet videreført 252 sager til behandling i 2009. For at imødekomme dette problem er klagenævnets sekretariat blevet tilført ekstra ressourcer i slutningen af 2008 og i starten af 2009.

2.2. Samarbejdet mellem kommunalbestyrelser og regionsråd

Kommunalbestyrelser og regionsråd beskriver deres indbyrdes samarbejde som velfungerende. Samarbejdet sker ikke alene i forhold til rammeaftalerne, men også via netværk, koordinationsgrupper og faglige fora. Det fremhæves dog, at regionerne kun har begrænset mulighed for at udvikle tilbud, og at flere kommuner oplever rammeaftalerne som bureaukratiske og omstændelige i forhold til at imødekomme nye behov.

Det er vigtigt, at rammeaftaler fungerer hensigtsmæssigt. De fremsatte bemærkninger vil derfor indgå i vurderingen af, om der er behov for at ændre rammeaftalekonstruktionen. En sådan vurdering vil ske i samarbejde med indenrigs- og socialministeren og i tæt dialog med kommuner og regioner.

2.3. Kommunernes samarbejde med VISO

Den overordnede vurdering af udviklingen af VISO er foretaget i samarbejde med Indenrigs- og Socialministeriet, og fremgår af indenrigs- og socialministerens redegørelse om udviklingen på socialområdet.

Der har i 2008 været en stigning i antallet af henvisninger til VISO på specialundervisningsområdet. Denne stigning skal også ses i sammenhæng med den tidligere velfærdsministers ændringer af adgangen til VISO, der udvidede kommunernes ret til at modtage hjælp.

2.4. Forpligtende kommunale samarbejder

Det fremgår af udviklingsrådenes redegørelser, at samtlige aftaler om forpligtende samarbejde fungerer godt, og der planlægges ingen gennemgribende ændringer af de indgåede aftaler.

2.6. Om arbejdet med redegørelserne – herunder datagrundlaget

Modsat redegørelserne for 2007 har udviklingsrådene i deres redegørelser for 2008 ikke indsamlet data om specialundervisning i folkeskolen. Flere udviklingsråd gør endvidere opmærksom på, at det anvendte datagrundlag kan være spinkelt. På området specialundervisning for voksne har det vist sig vanskeligt at få indsamlet data. Der er kommuner, som oplyser, at de ingen valid statistik har.

3. UDVIKLINGEN AF SPECIALUNDERVISNINGSSOMRÅDET

I det følgende belyses udviklingen på specialundervisningsområdet på baggrund af udviklingsrådenes redegørelser og de øvrige kilder på området.

3.1. Specialpædagogisk bistand til førskolebørn

Udviklingsrådene har ikke beskrevet udviklingen i den specialpædagogiske bistand til førskolebørn i deres redegørelser for 2008.

3.1.1. Statistik for specialpædagogisk bistand til førskolebørn

De foreløbige opgørelser fra UNI-C, Statistik & Analyse, tyder på en mindre tilbagegang i antallet af førskolebørn, der modtager specialpædagogisk bistand. Der er dog usikkerhed om disse tal.

Udviklingen i antallet af førskolebørn, der modtager specialpædagogisk bistand 2006-2009

Skoleår	2006/2007	2007/2008	2008/2009
Antal småbørn	21.100	21.585*	20.200**

* 2007/08: Tallet for 2007/08 skal tages med forbehold, da der er konstateret ufuldstændig og mangelfuld indberetning fra en række kommuner.

** 2008/09: I den foreløbige opgørelse for 2008/09 mangler Odsherred Kommune, mens Dragør, Langeland, Lolland og Thisted kommuner har anført 0 småbørn, som modtager specialpædagogisk bistand.

Den foreløbige opgørelse for skoleåret 2008/2009 viser, at i alt 20.200 førskolebørn var henvist til specialpædagogisk bistand. Heraf var 19.400 i et kommunalt tilbud, 500 i tilbud på kommunikationscentre m.v. og 300 i lands- og landsdelsdækkende tilbud.

3.1.2. Økonomi for specialpædagogisk bistand til førskolebørn

Udgifter til området indgik før 2007 i et samlet beløb, der også omfattede specialpædagogisk bistand til voksne; fra 2007 er der derimod optaget særlige regnskabsfunktioner til hvert af disse formål. Beløbet for 2006 i tabellen nedenfor er den skønnede amtslige udgift til småbørn, der blev opgjort i forbindelse med kommunalreformen, mens tallene fra 2007-2009 er kommunernes budgetterede udgifter.

For førskolebørn tager udgiftssammenligningen før og efter kommunalreformen sig herefter således ud opregnet til 2009 prisniveau:

Kommunernes budgetterede udgifter til specialpædagogisk bistand til førskolebørn i mio. kr.

	2006	2007	2008	2009	Stigning 2006 – 2009
Udgiften i mio. kr.	103,2	118,9	142,3	114,5	10,9 pct.

3.1.3. Klagesager

Klagenævnet for vidtgående specialundervisning har modtaget to klager vedrørende specialpædagogisk bistand for småbørn i 2008.

3.2. Folkeskolens specialundervisning

Udviklingsrådene behandler ikke i deres redegørelser for 2008 folkeskolens almindelige specialundervisning, der gives i mindre end halvdelen af undervisningstiden på hjemskolen. Dette område er udeladt, da det ikke er blevet ændret i forbindelse med kommunalreformen.

Udviklingsrådene fokuserer i deres redegørelser på den specialundervisning, der gives i den overvejende del af undervisningstiden, i specialklasser og på specialskoler.

Flere udviklingsråd har undersøgt, om kommunerne oplever særlige udfordringer i forbindelse med kommunalreformen. Mange af kommunerne oplyser, at de er stødt på sådanne udfordringer. Det drejer sig blandt andet om:

- Udviklingen af egne tilbud, ens tilbud i kommunen og et samarbejde kommunerne imellem om forsyningspligten.
- Den geografiske placering og størrelsen af kommunen, herunder afstanden til de regionale tilbud og behovet for samarbejde med nabokommunerne.
- En stigning i antallet af elever med behov for specialundervisning. Stigningen kan ikke umiddelbart henføres til kommunalreformen.

Af udviklingsrådenes redegørelser fremgår, at kommunerne oftest anvender egne tilbud.

Udviklingsrådene har undersøgt, om kommunerne har hjemtaget elever fra andre kommuners eller regionale tilbud. Redegørelserne viser følgende fordeling:

Antal kommuner, der har hjemtaget elever i 2008

Region	Antal kommuner	Kommuner, der har hjemtaget elever
Region Syddanmark	22	4
Region Midtjylland	19	3
Region Hovedstaden	29	8
Region Nordjylland	11	3
Region Sjælland	17	4

Flere af udviklingsrådene oplyser, at ikke alle kommuner har svaret på spørgsmålet.

Kommunerne oplyser, at baggrunden for hjemtagelserne er forældrenes ønske om et andet tilbud, en prioritering ud fra nærhedsprincippet, eller at de pågældende elevers behov kan varetages i et lokalt tilbud. I en region nævnes økonomi som begrundelse for hjemtagelserne.

Flere kommuner har gennemført ændringer af henvisningsprocesserne til specialundervisning i den overvejende del af undervisningstiden. Baggrunden for disse ændringer er følgende: At højne kvaliteten i tilbuddene, at opnå besparelser, at øge kapaciteten, at ændre omfanget af tilbuddene, at skabe større sammenhæng i tilbuddene og at give tilbud i nærmiljøet.

Ændringerne består af en række forskellige tiltag. Der er kommuner, der har søgt at standardisere procedurer for henvisning for at sikre ensartethed i kommunen. Der er kommuner, som har lettet og kvalificeret sagsgangen. Der er kommuner, der har udviklet et samarbejde om visitation i netværksgrupper ved at udvide visitationsudvalget eller uddelegere visitationen til mindre enheder. Endelig nævnes også ønsker om en øget inklusion og forebyggelse samt et bedre overblik over midlernes anvendelse som nogle af de elementer, der indgår i en ændret visitationsprocedure.

Dette vidner om, at kommunerne søger egne og forskelligartede løsninger på de nye udfordringer. Samtidig viser det, at kommunerne endnu ikke har fundet en fast visitationsprocedure efter kommunalreformen. Samme konklusion når EVA frem til i sin evaluering af den vidtgående specialundervisning efter kommunalreformen. Evalueringen fremhæver, at den forvaltningsmæssige organisering af henvisningsprocessen fortsat er under udvikling i de nye kommuner. På trods af, at henvisningen er forenklet med kommunalreformen, viser EVA's evaluering, at der er usikkerhed om både processen og opgaverne i kommunerne. Det drejer sig blandt andet om overblik over mulige undervisningstilbud. Evalueringen peger på et behov for synlig ledelse på specialundervisningsområdet.

Udviklingsrådene har i deres redegørelse opgjort ventetiden fra et barn visiteres til et tilbud, til barnet begynder i dette tilbud. Redegørelserne viser, at der eksisterer ventetid i samtlige regioner.

Antal kommuner, der har ventetid i 2008

Region	Antal kommuner	Kommuner med ventetider
Region Syddanmark	22	7
Region Midtjylland	19	7
Region Hovedstaden	29	18
Region Nordjylland	11	6
Region Sjælland	17	9

Flere af udviklingsrådene oplyser, at ikke alle kommuner har svaret på spørgsmålet.

Kommunerne begrundet blandt andet ventetiden med, at der er sket en vækst i antallet af elever, der har specialpædagogiske behov, behovet for introduktion og forberedelse af skole, elev og forældre i forbindelse med henvisning til specialpædagogisk bistand samt forældreklager. Endvidere gør en kommune opmærksom på, at normeringen af antallet af elever til specialskoler og specialklasser sættes fastsættes ved skoleårets begyndelse. Der vil derfor eksistere en naturlig ventetid fra henvisningstidspunktet til skoleårets begyndelse i august.

Flere handicapråd har i deres hørings svar udtrykt utilfredshed med omfanget af ventetiden, herunder manglende ventelister, og risikoen for, at børnene er uden relevant undervisning i længere perioder.

3.2.1. Statistik vedrørende folkeskolens specialundervisning

De seneste tal fra UNI-C vedrørende folkeskolens specialundervisning er fra skoleåret 2007/2008. Disse tal viser, at cirka 28.500 elever modtager støtte i den overvejende del af undervisningstiden fordelt på følgende:

- 10.700 elever, der modtager undervisning på specialskoler
- 16.500 elever, der modtager undervisning i folkeskolens specialklasser
- 1.300 elever, der som enkeltintegrerede elever modtager specialpædagogisk bistand i den overvejende del af undervisningstiden. Dette tal rummer dog visse usikkerheder, idet skolerne har forskellig indberetningspraksis.

Sammenlignes tallene fra specialskoler og specialklasser med tidligere tal, viser det, at der har været en stigning på 11 pct.

Antal elever, der modtager undervisning i specialklasser eller på specialskoler fra 2005-2008

Skoleår	2005/2006	2006/2007	2007/2008
Antal elever	25.100	27.700	27.200

Før skoleåret 2007/08 er elevtallet baseret på indberetninger fra de enkelte folkeskoler til UNI-C samt en samlet indberetning fra hvert amt af elevtallet (1.-10. klasse) i den vidtgående specialundervisning. Fra skoleåret 2007/08 er elevtallet baseret på indberetninger på individniveau fra skolerne til Danmarks Statistik. UNI-C bemærker, at det er et problem, at indberetningen vedrørende elever i den tidligere vidtgående specialundervisning blev foretaget af amterne, mens de øvrige specialundervisningselever blev registreret af den enkelte skole.

UNI-C gør opmærksom på, at der er usikkerhed om disse tal. UNI-C, Danmarks Statistik og Undervisningsministeriet arbejder på at kunne kvalificere tallene, ligesom der via dokumentationsprojektet på folkeskoleområdet er taget initiativ til at indsamle valide oplysninger på dette område. Endvidere vil analysen af specialundervisningsområdet, jf. kommuneaftalen for 2009, belyse mulighederne for en mere valid statistik for folkeskolens specialundervisning.

Modsat redegørelserne for 2007 har udviklingsrådene ikke indsamlet data for specialundervisningen.

3.2.2. Økonomi for folkeskolens specialundervisning

Sammenligning før og efter kommunalreformen vanskeliggøres på dette område af, at den vidtgående specialundervisning før kommunalreformen havde en særlig regnskabsfunktion, mens udgifterne efter reformen er fordelt på flere funktioner. Det tilføjes, at specialundervisning, der gives på de almindelige folkeskoler, ikke kan udgiftsopgøres særskilt. (Et særligt problem er knyttet til de enkeltintegrerede elever samt elever i specialklasser, der var henvist til amtsligt tilbud, men som efter aftale med den henvisende kommune forblev i den kommunale folkeskole mod konkret betaling fra amtet. Udgifterne hertil kunne således identificeres og indgik i de samlede udgifter til vidtgående specialundervisning, men efter kommunalreformen kan udgifterne ikke længere udskilles fra den ordinære folkeskoleundervisning og indgår derfor i de samlede udgifter til almindelige folkeskoler. Et andet sammenligningsproblem er, at dele af den almindelige kommunale specialundervisning før 1. januar 2007 indgik i udgifterne til almindelige folkeskoler, men efter reformen er der oprettet en ny regnskabsfunktion for kommunale specialundervisningsskoler, og her vil en del af disse udgifter blive konteret.)

Følgende sammenligning kan opstilles for den specialundervisning, der gives for folkeskoleelever uden for de almindelige folkeskoler, idet 2006-beløbet er amternes budgetterede udgifter til vidtgående specialundervisning, mens tallene for 2007, 2008 og 2009 er kommunernes budgetterede udgifter i alt til specialundervisning i regionale tilbud og til særlige kommunale specialundervisningsinstitutioner:

Kommunernes budgetterede udgifter til regionale tilbud og specialskoler i mio. kr.

	2006	2007	2008	2009	Stigning 2006 – 2009
Udgiften i mio. kr.	3.700,4	4.059,2	4.262,0	4.559,2	23,2 pct.

Udgifterne til den undervisning, der gives til enkeltintegrerede elever i den overvejende del af undervisningstiden, og i specialklasser på almindelige folkeskoler, er ikke inkluderet i disse tal.

3.2.3. Klagesager vedrørende folkeskolens specialundervisning

Klagenævnet for vidtgående specialundervisning behandler klager om elever, der har behov for undervisning i specialskoler og specialklasser eller behov for støtte i den overvejende del af undervisningstiden. I 2008 modtog klagenævnet i alt 478 klager over den specialundervisning, der finder sted i folkeskolen. Klagenævnet nåede at behandle 346 folkeskolesager i 2008. Dette tal indeholder dog også et efterslæb på i alt 80 sager fra 2007. Af de 346 sager blev 77 afvist, fordi de faldt uden for den type sager, Klagenævnet kan behandle, og 107 trukket tilbage, enten fordi forældrene ikke ville opretholde deres klage, eller fordi kommunen og forældrene fandt en løsning uden om klagenævnet.

Det vil sige, at 162 klager blev realitetsbehandlet af klagenævnet. Sagerne fordelte sig på følgende vis:

- 59 sager blev omgjort, og dermed fik kommunen at vide, at dens tilbud ikke fuldt ud dækkede den pågældende elevs behov.
- 93 sager fik ikke medhold, og forældrene fik dermed afvist deres klage. En del af disse forældre kan så vælge at benytte sig af det frie skolevalg.
- 10 sager blev hjemvist til fornyet behandling i kommunen.

Det skal bemærkes, at der er et fald i det antal af klager, hvor klagenævnet har omgjort kommunens afgørelse. I 2007 var der tale om 67 pct. af de realitetsbehandlede klager, mens det i 2008 kun drejer sig om 43 pct. Dette tyder på, at kommunerne i højere grad giver elever kvalificerede og tilstrækkelige specialundervisningstilbud i folkeskolen.

3.3. Udviklingen for specialundervisning for voksne

Det er vurderingen i de regionale udviklingsråd, at kommunernes tilbud om specialundervisning for voksne ikke har ændret sig nævneværdigt siden 2007. Hovedparten af kommunerne har oplyst, at de ikke har gennemført ændringer inden for området. Et mindre antal kommuner, der har planlagt eller gennemført ændringer på området, har haft særlig fokus på ændring af visitationsproceduren. De fleste kommuner har ønsket at højne kvaliteten i tilbuddet og øge kapaciteten af den kompenserende specialundervisning, men for enkelte kommuner har opnåelse af besparelser også haft betydning.

Hovedparten af kommunerne tilbyder specialundervisning for voksne i samarbejde med andre kommuner, eventuelt kombineret med tilbud i egen kommune.

Flere kommuner bemærker, at opgaven rent administrativt er arbejdskrævende for kommunen, selv om oprettelse af visitationsudvalg og ændring af visitationsprocedure har lettet arbejdet. Tilbuddet om specialundervisning skal dog alene gives, hvis der ikke kan gives et relevant tilbud med samme formål efter anden lovgivning.

3.3.1. Statistik vedrørende specialundervisning for voksne

Den seneste landsdækkende opgørelse af deltagerantallet i specialundervisning for voksne blev foretaget ved amternes kortlægning af området i 2005, hvor amterne oplyste, at der i 2004 var ca. 113.000 deltagere, heraf ca. 57 pct. med hørevanskeligheder, ca. 13 pct. med synsvanskeligheder og ca. 8 pct. med tale-, stemme- og sprogvanskeligheder. Der foreligger ikke senere opgørelser, men UNI-C, Statistik & Analyse, forventes at offentliggøre en statistik for aktiviteterne i 2008 på området ultimo 2009.

Udviklingsrådenes redegørelser viser en stigning i kommunernes opgørelser af antallet af deltagere i langt de fleste typer tilbud fra 2007 til 2008. Der er imidlertid stor forskel på udviklingen i de enkelte kommuner. Opgørelserne viser samlet set en overvægt af deltagere med hørevanskeligheder samt tale-, stemme- og sprogvanskeligheder, hvilket erfaringsmæssigt også udgør de største deltagergrupper sammen med personer med synsvanskeligheder. Opgørelserne er imidlertid behæftet med usikkerhed, da det har vist sig vanskeligt at få indsamlet oplysninger på området. Mange kommuner har således oplyst, at der pt. ingen valid statistik findes på området for specialundervisning for voksne, hvorfor antallet af deltagere ikke kan opgøres præcist.

3.3.2. Ventetider til specialundervisning for voksne

Hovedparten af kommunerne melder ikke om nævneværdig ventetid, og det er udviklingsrådenes samlede vurdering, at ventetid på området for specialundervisning for voksne ikke udgør et stort problem.

I de tilfælde, hvor der har været ventetid, har det som oftest været på grund af problemer med holddannelse, ligesom der har været ventetid på specialrådgivningsopgaver, som købes hos andre leverandører. Det er især gruppen af borgere med behov for stemmeundervisning samt borgere med høre- og synsvanskeligheder, der har oplevet ventetid.

3.3.3. Særligt tema

Udviklingsrådene har i 2008 skullet have særligt fokus på kommunikationscentrene og undervisningen af hjerneskadede, samt om der er sket ændringer i de eksisterende institutioners betjening og serviceydelser vedrørende specialundervisning for voksne.

I Region Hovedstaden beskriver flere kommuner, at der i uændret omfang visiteres til kommunikationscentrene og undervisning af hjerneskadede. Generelt er der ikke sket ændringer i undervisningens indhold eller i de eksisterende institutioners betjening af målgruppen. Enkelte kommuner beskriver, at der er sket ændringer, idet kommunerne er gået fra abonnementsordning til visitation i de enkelte sager. Det har medført en nedgang i aktivitetsniveauet på området. Andre kommuner beskriver, at undervisningen af hjerneskadede fortsætter i kommunalt regi, men at

kommunerne fortsat køber ekstern vejledning og undervisning eksempelvis hos kommunikationscentre. Regionsrådet har ikke justeret, udvidet eller tilpasset specialundervisningstilbud i 2008, men udtrykker bekymring for tilgangen af brugere til de ydelser, der leveres af regionens kommunikationscentre.

Region Sjælland oplyser, at man ikke har ændret på tilbud for personer med erhvervet hjerneskade i 2008.

Det regionale udviklingsråd i Region Nordjylland fremhæver, at der på kommunikationsområdet har været en mindre nedgang på efterspørgslen efter ydelser på høre- og synsområdet, mens Taleinstituttet, inklusive Hjerneskadecentret, har haft en signifikant nedgang i efterspørgslen. Det vurderes, at forudsætningen for at bevare et fortsat regionalt tilbud på kommunikationsområdet er den fri henvendelsesret.

Det regionale udviklingsråd i Region Midtjylland peger på, at kommunikationsområdet er meget trængt. Der er nu eksempler på, at en række kommuner vælger egne løsninger frem for regionale løsninger på specialrådgivning til tale-, høre-, og synshandicappede.

Region Syddjylland vurderer, at de regionale specialundervisningstilbud udvikles tilfredsstillende.

Det vurderes, at kommunikationsområdet undergår ændringer. Flere kommunikationscentre oplever faldende efterspørgsel efter deres ydelser, og kommunerne løser i højere grad opgaverne selv. Der er kommunikationscentre, der har måttet nedsætte kapaciteten. Der udtrykkes bekymring over, at især mindre kommuner tager specialiserede opgaver hjem, idet den faglige ekspertise risikerer at forsvinde.

Indenrigs- og Socialministeriet og Undervisningsministeriet iværksætter i 2009 en undersøgelse for at få belyst, om kommunerne lever op til deres forpligtelser på hjælpemiddel- og kommunikationsområdet. På kommunikationsområdet skal undersøgelsen blandt andet beskrive, hvordan udviklingen i kommunikationscentrenes drift har været, og hvordan opgaven nu varetages med hensyn til specialundervisningsydelser til børn og voksne. Undersøgelsen skal beskrive visitationen til kommunikationsundervisning, herunder om kommunerne inddrager faglige vurderinger som grundlag for henvisning, om der sker en afgrænsning af specialundervisningstilbud for børn og voksne til tilsvarende tilbud efter anden lovgivning, og om der er indgået aftaler om brugen af centrene om finansiering, omfang af ydelser og eventuelt særlige opgaveløsninger. Det skal belyses, i hvilket omfang der i kommunerne administrativt og fagligt er etableret et koordineret samspil med andre tilsvarende eller supplerende tilbud i kommunerne og regionerne. Der skal endeligt gives en vurdering af de nuværende tilbud både i og uden for kommunikationscentre. Undersøgelsen afsluttes med en rapport, der skal foreligge 1. oktober 2009.

3.3.4. Økonomi for specialundervisning for voksne

Før kommunalreformen indgik specialundervisning for voksne i en samlet økonomisk opgørelse, der også omfattede specialpædagogisk bistand til småbørn. Efter reformen er udgifter til voksenspecialundervisning optaget på en særskilt regnskabsfunktion, men herudover er ordblindeundervisning og tilbud under hospitalsophold overført til henholdsvis staten og regionerne og indgår derfor ikke længere under denne funktion. Beløbene til disse to områder blev ved bloktilskudsopgørelsen i forbindelse med kommunalreformen skønnet til knap 80 mio. kr. Følgende sammenligning kan opgøres, hvor der tages højde for disse ændringer:

Kommunernes budgetterede udgifter til specialundervisning til voksne i mio. kr.

	2006	2007	2008	2009	Stigning 2006 – 2009
Udgifter i mio. kr.	873,4	606,5	737,1	683,1	-21,8 pct.

Det angivne beløb for 2006 er de i forbindelse med kommunalreformen opgjorte amtslige udgifter til specialundervisning for voksne, der blev overført til kommunerne. For 2007-2009 er der tale om

budgettal.

Et særligt sammenligningsproblem er den nye ungdomsuddannelse for unge med særlige behov fra august 2007, idet kommunernes udgifter hertil i 2007 og 2008 kan være konteret flere forskellige steder i det kommunale regnskabssystem. Den vækst, der kan konstateres fra 2007 til 2008, må i høj grad antages at skyldes netop den nye uddannelse, men kan også skyldes ændret konteringsmæssig praksis i forbindelse med kommunernes overtagelse af opgaven, hvilket formentlig også er baggrunden for det store udgiftsfald fra 2006 til 2007. Udgiftsreduktionen fra 2008 til 2009 må antages at hænge sammen den nye ungdomsuddannelse, jf. nedenfor under pkt. 3.7.4. Økonomi for ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov.

3.3.5. Klagesager vedrørende specialundervisning for voksne

Klagenævnet har i 2008 modtaget 37 klager vedrørende specialundervisning for voksne, heraf er 20 klager blevet behandlet i 2008. Klagenævnet kan alene tage stilling til retlige spørgsmål i sådanne sager og kan træffe afgørelse om enten at hjemvise sagen til fornyet behandling i kommunen som følge af væsentlige sagsbehandlingsfejl eller at opretholde kommunens afgørelse. 36 pct. af voksensagerne blev hjemvist til fornyet behandling som følge af væsentlige sagsbehandlingsfejl. Der blev ikke behandlet nogen voksensager i 2007.

3.4. Udviklingen for ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov

Udviklingsrådene finder, at etableringen af ungdomsuddannelse for unge med særlige behov har givet de unge, der ikke kan tage en anden ungdomsuddannelse, en mulighed for at få en ungdomsuddannelse.

Udviklingsrådene fremhæver, at loven om ungdomsuddannelse for unge med særlige behov er blevet implementeret i 2008. Mange kommuner er dog usikre på målgruppen og kritiserer mulighederne for forsørgelse under ungdomsuddannelsen. Desuden nævnes det, at udgiftsniveauet er meget højt, og at der er behov for en forenkling af sagsgangen.

Udviklingsrådene vurderer tilgangen til ungdomsuddannelsen som stigende, og mange kommuner meddeler, at det forventes, at der vil være en yderligere stigning i de kommende år. Det fremgår af redegørelserne, at mange kommuner har etableret visitationsudvalg, så der er et samarbejdsforum på tværs af sektorforvaltningerne.

Ungdomsuddannelsen skal indledes med et afklaringsforløb på op til 12 uger, og redegørelserne bekræfter, at sådanne afklaringsforløb er normale. Der tilrettelægges dog også kortere forløb. Enkelte forløb er på 0 uger.

I fire af de fem redegørelser gives der udtryk for, at det er uheldigt, at de unge har så forskelligt et forsørgelsesgrundlag. Det fremhæves, at unge, som har opsparing, eksempelvis en børneopsparing, kommer i klemme, når ungdomsuddannelsen gennemføres med kontanthjælp som led i forrevalidering som forsørgelsesgrundlag. Det foreslås, at der åbnes muligheder for, at de unge kan få SU under uddannelsen.

Kommunerne anvender generelt andre kommuners tilbud, når den individuelle uddannelsesplan skal tilrettelægges. Hovedbegrundelserne for at visitere til en anden kommunes tilbud er, at den unges bopælskommune ikke har det rette tilbud, eller at den anden kommune har et mere specialiseret tilbud. Desuden fremhæves forældrenes og den unges ønsker som væsentligt i udvælgelsen af uddannelsessted. Samtidig udvikler mange kommuner egne tilbud til unge, der deltager i ungdomsuddannelse. Udviklingsrådene konstaterer, at viften af tilbud til og muligheder for de unge stadig er under udvikling.

3.4.1. Statistik vedrørende ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov

Ved indgangen til skoleåret 2008/09 var der i alt registreret 1.709 elever på ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov.

Antal elever på ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov ved skoleårets start

Skoleår\region	Region Hovedstaden	Region Sjælland	Region Syddanmark	Region Midtjylland	Region Nordjylland	Samlet
2007/2008	250	129	127	120	63	689
2008/2009	532	190	476	313	198	1709

Elevtallene kan sammenholdes med forventningerne ved vedtagelsen af loven. I bemærkninger til lovforslaget er det beskrevet, at ca. 2,3 pct. af en ungdomsårgang svarende til 1.364 pr. årgang ville være i målgruppen for ungdomsuddannelsen.

Udviklingsrådene har endvidere forholdt sig til forsørgelsesgrundlaget for de unge i ungdomsuddannelse. Som nedenstående tabel illustrerer, er der variationer regionerne i mellem.

Forsørgelsesgrundlag for elever i ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov i pct.

Forsørgelse\region	Region Hovedstaden	Region Sjælland	Region Syddanmark	Region Midtjylland	Region Nordjylland
Under forældres forsørgelse	12	11	16	26	48
Førtidspension	45	34	42	31	17
Kontanthjælp som forrevalidering	40	47	41	38	34
Revalidering	2	4	1	2	0
Andet	1	4	1	3	0
Samlet	100	100	100	100	100

Denne tabel bygger på procentindberetninger fra de regionale udviklingsråd, og det er derfor ikke muligt at lave et landsgennemsnit.

Redegørelserne søger også at få overblik over hvilke typer af funktionsnedsættelser, der lægger til grund for henvisningens til ungdomsuddannelsen. Nedenstående oversigt bygger på oplysninger om 1.428 elever, der er i gang med ungdomsuddannelsen.

Funktionsnedsættelser for elever i ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov i pct.

Deltagergrupper	Fordelingen på landsplan
Generelle indlæringsvanskeligheder	49
Udviklingsforstyrrelser	26
Sociale og miljøbetingede vanskeligheder	8
Læse-Skrive	4
Hørevanskeligheder	0,5
Synsvanskeligheder	0,5
Bevægelsesvanskeligheder	3
Psykiske vanskeligheder	9
Andet	1

Enkelte elever kan være med i mere end en af kategorierne.

Udviklingsrådene udmelder, at der generelt ikke er problemer med ventetider, men at enkelte venter i længere tid på at få det rigtige specialiserede tilbud.

UNI-C, Statistik & Analyse, forventer at kunne offentliggøre tal for området i efteråret 2009.

3.4.2. Særligt tema

Udviklingsrådene skal særligt behandle kommunernes brug af uddannelses tilbud og praktiksteder, herunder hvilke tilbud der anvendes ud over de kommunale institutioner, samt kommunernes inddragelse af elementer fra andre uddannelser i uddannelsesplanerne. Endvidere skal udviklingsrådene se på ungdomsuddannelsens muligheder for at give den unge tilknytning til et ungdomsmiljø.

Udviklingsrådene beskriver i redegørelserne, at der mange steder arbejdes med forskellige modeller for at lave uddannelsesforløb, der er tilpasset de individuelle behov, samtidig med at der lægges vægt på, at der kan etableres netværk for de unge i forbindelse med uddannelsen. Desuden fremhæves forældrenes og den unges ønsker som et væsentligt element, når der skal vælges uddannelsessted.

I redegørelserne er der ikke statistiske opgørelser over andelen af elementer fra andre skoleformer og andre ungdomsuddannelser, men det nævnes, at viften af muligheder anvendes.

Mange af kommunerne anvender tilbud i en anden kommune. Den hyppigste grund til, at der vælges et tilbud i en anden kommune, er, at kommunen ikke selv har et undervisningstilbud, som modsvarer den unges behov, eller at der ikke er et tilstrækkeligt specialiseret tilbud i egen kommune.

I redegørelserne peges der på, at praktikdelen er en stor udfordring i ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov, men der er fokus på, at der skal være bredde i praktikmulighederne. Det er ikke muligt på baggrund af redegørelserne at opstille en præcis oversigt over de forskellige typer af praktiksteder. Men redegørelsernes data tyder på en relativ ligelig fordeling mellem disse typer af praktiksteder: 1) Beskyttede værksteder og revalideringsinstitutioner, 2) andre offentlige institutioner, 3) beskæftigelses- og dagtilbud til voksne, 4) private virksomheder.

Mange unge og deres pårørende ser ungdomsuddannelsen som en mulighed for, at den unge kan skabe et socialt netværk, knytte venskaber og afprøve sig selv i sociale sammenhænge. Der er for en stor del tale om en gruppe af unge, som ikke uden videre kan indgå i de almindelige ungdomsmiljøer. Der er efterspørgsel på uddannelses tilbud, hvor der er tilknyttet et kollegium eller lignende form for midlertidig bolig, hvor den unge kan få den nødvendige socialpædagogiske støtte i fritiden. Udviklingsrådene betragter det som et vigtigt element i ungdomsuddannelsen, at de unge kan skabe egne kulturer og ungdomsmiljøer.

Andelen af de unge i uddannelsen, som samtidigt er i et døgntilbud, varierer fra 20-22 pct. i Region Nordjylland og Region Hovedstaden til ca. 50 pct. i Region Syddanmark og Region Midtjylland. I Region Sjælland er ca. 33 pct. af eleverne i et døgntilbud.

3.4.4. Økonomi for ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov

Ungdomsuddannelsen blev igangsat pr. 1. august 2007. Samlet er det lagt til grund, at udgifterne til ungdomsuddannelse for unge med særlige behov vil beløbe sig til 659 mio. kr. (2006 p/l). Med lovens vedtagelse fik kommunerne på bloktilskuddet overført 30 mio. kr. i 2007 og 72 mio. kr. årligt (2006 p/l) fra og med 2008 til løsning af opgaverne. I 2008 blev det kommunale bloktilskud tilført yderligere 150 mio. kr. årligt til gennemførelse af uddannelsen. De øvrige midler til løsning af opgaverne kommer fra de ressourcer, som kommunerne har fået overført fra amterne i forbindelse med kommunalreformen, og som amterne anvendte til at løse tilsvarende opgaver for målgruppen, herunder ungdomstilbud i henhold til lov om specialundervisning for voksne.

I efteråret 2007 blev der oprettet en ny budget- og regnskabsfunktion for ungdomsuddannelsen i den kommunale kontoplan, men ændringen er gennemført så sent, at anvendelsen først kan forventes udmøntet ved regnskabskonteringen for 2008 og først fra 2009 i kommunernes budgettering, jf. tabellen herunder, der viser kommunernes budgettal for ungdomsuddannelsen.

Kommunernes budgetterede udgifter til specialpædagogisk bistand til førskolebørn i mio. kr.

	2007	2008	2009
Udgifter i mio. kr	0,0	10,6	327,2

3.7.5. Klagesager vedrørende ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov

Klagenævnet har i 2008 modtaget 44 af klager vedrørende ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov, heraf er 16 klager blevet behandlet i 2008. De typiske klagesager drejer sig om, hvorvidt den unge tilhører målgruppen, men der er også klager vedrørende tilbuddets indhold. Klagesagerne viser, at der i en del tilfælde har været en vis usikkerhed om lovens formål og målgruppen.

3.5. Samarbejdet mellem kommunalbestyrelser og regionsråd

Langt størstedelen af kommunerne og regionerne vurderer samarbejdet mellem kommunalbestyrelser og regionsråd som velfungerende. Hovedparten af samarbejdet fastlægges i rammeaftalerne. Rammeaftalerne dækker dele af socialområdet og specialundervisningsområdet og omfatter blandt andet de lands- og landsdelsdækkende undervisningstilbud og tilbud til personer med tale-, høre- eller synsvanskeligheder, herunder kommunikationscentre, som en kommunalbestyrelse har overtaget enten ved kommunalreformens ikrafttræden i henhold til lov om visse proceduremæssige spørgsmål i forbindelse med kommunalreformen eller i henhold til § 7 d i lov om specialundervisning for voksne. Det fremgår af udviklingsrådenes redegørelser, at samarbejdet mellem kommuner og regioner også finder sted via netværksorganisationer, koordineringsgrupper og faglige fora.

I forbindelse med arbejdet med rammeaftalerne nævner flere regioner en række udfordringer:

- Rammeaftalekonstruktionen giver ikke det fornødne planlægningsgrundlag, hvilket gør det vanskeligt at følge udviklingen og iværksætte de nødvendige initiativer. Dette skyldes blandt andet, at rammeaftalen ikke omfatter alle relevante tilbud til personer med særlige behov.
- Kommunernes ret til at hjemtage tilbud betyder, at regionerne har svære driftsvilkår, og at det er vanskeligt at udvikle tilbuddenes faglige og fysiske rammer. Det skaber usikkerhed blandt tilbuddenes personale, brugere og pårørende.
- Kommunernes indmeldte behov svarer ikke altid til den faktiske efterspørgsel, hvilket øger risikoen for over- eller underkapacitet på de forskellige tilbud.
- Fristen for indgåelse af rammeaftale falder sammen med godkendelse af de kommunale budgetter, hvilket vanskeliggør drøftelser af tilbuddenes økonomi.

Flere kommuner beskriver arbejdet med rammeaftalerne som bureaukratisk og omstændeligt. Udviklingsrådet i Nordjylland anbefaler, at rammeaftalekonstruktionen tages op til revision med henblik på større smidighed i kapacitetstilpasninger på rammeaftalens områder.

På specialundervisningsområdet fremhæver Region Hovedstaden, at udviklingen af kommunikations- og hjerneskodeområdet er bekymrende, da rammeaftalerne ikke har vist sig i stand til at opsamle de ændringer, der er sket. Der henvises i øvrigt til den under pkt. 3.6.3 omtalte undersøgelse af hjælpemiddel- og kommunikationsområdet.

Region Midtjylland fremhæver, jf. redegørelsen for 2007, at kommunikationsområdet i regionen er trængt. En række kommuner vælger egne løsninger frem for de regionale tilbud inden for tale-, høre- og synsområdet. Det er Region Midtjyllands vurdering, at de fleste kommuner har et utilstrækkeligt befolkningsgrundlag til at kunne drive sådanne tilbud. Udviklingsrådet i Region Midtjylland anbefaler, at flere tilbud på kommunikationsområdet bliver inkluderet i bekendtgørelsen om lands- og landsdelsdækkende tilbud og derved henlægges til regionsrådets drift.

Regionen Nordjylland fremhæver, at målgrupperne på regionens tilbud på høreområdet har ændret sig i takt med, at flere børn opereres med cochlear implant. Dette betyder, at elevgruppen

har yderligere funktionsnedsættelser. Region Syddanmark bemærker også denne udvikling og fremhæver, at det betyder et øget behov for tæt samarbejde for at sikre specialviden på området.

3.6. Kommunernes samarbejde med VISO

Udviklingsrådenes redegørelser viser, at brugen af VISO er steget i 2008. Dette underbygges af VISO's egne tal, som viser en stigning i henvendelser på specialundervisningsområdet fra 234 i 2007 til 395 i 2008. Denne stigning bør dog ses i forhold til den tidligere velfærdsministers fire ændringer af VISO's praksis i 2008. Herved blev det muligt 1) at få en mere direkte adgang til leverandørnetværket, 2) at rådgivningsforløbene løber så længe, der er brug for et kontinuerligt forløb om særlige problemstillinger, 3) at kommunen kan henvende sig til VISO om alt inden for rådgivning, og 4) at VISO spiller en aktiv rolle i at kvalificere kommunernes specialrådgivning.

Størstedelen af kommunerne vurderer kvaliteten af VISO's ydelser som god. Det skal bemærkes, at brugen af VISO's ydelser er lavere på specialundervisningsområdet end på det sociale område.

Flere hørings svar fra Danske Handicaporganisationer opfordrer til, at kommunerne bliver bedre til at bruge VISO, ligesom flere udviklingsråd anbefaler, at det undersøges nærmere, hvorfor VISO kun bruges i så begrænset et omfang.

Rambøll-Managements evaluering af VISO fra februar 2009 viser, at VISO lever op til de formål, der er fastsat i bekendtgørelse nr. 161 af 10. marts 2006 om den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation – VISO. Herudover understøtter evalueringen udviklingsrådenes konklusion, idet brugerne anser VISO's rådgivning for relevant, og kvaliteten af VISO's ydelser lever i høj grad op til brugernes forventninger. Evalueringen peger dog også på områder, hvor der er uoverensstemmelse mellem, hvad VISO kan levere og forventningen hos brugerne. En del kommuner efterspørger vejledning og rådgivning om konkrete tilbud. Dette falder ikke inden for VISO's lovmæssige arbejdsområde, ligesom mange sagsbehandlere ønsker hjælp i sagsbehandlingsprocessen i komplicerede sager.

3.7. Vurdering af de forpligtende kommunale samarbejder

I forbindelse med kommunalreformen vedtog Folketinget lov nr. 541 af 24. juni 2005 om forpligtende kommunale samarbejder. Herved blev det muligt for kommunerne at indgå forpligtende samarbejder som alternativ til en kommunesammenlægning. Følgende kommuner har forpligtende samarbejde på specialundervisningsområdet: Dragør, Vallensbæk, Fanø, Langeland, Læsø, Samsø og Ærø kommuner.

Det fremgår af udviklingsrådenes redegørelser, at samtlige aftaler om det forpligtende samarbejde fungerer godt, og der planlægges ingen gennemgribende ændringer af aftalerne. Enkelte kommuner nævner, at samarbejdet stadig er under udvikling.

Den daværende indenrigs- og sundhedsminister gav Fanø, Langeland, Læsø, Samsø og Ærø kommuner dispensation til, at de, uanset at de pr. 1. januar 2007 var omfattede af det forpligtende kommunale samarbejde, kunne varetage udførelsen af nogle opgaver selv. På folkeskoleområdet drejede det sig om undervisningen af elever i specialklasser og specialskoler samt den pædagogisk-psykologiske betjening af skolevæsenet i kommunen.

Disse dispensationer blev evalueret i 2008, og resultatet er blevet oversendt til det daværende velfærdsministerium, så eventuelle ændringer af dispensationerne kunne få virkning fra den næste kommunale valgperiode, der begynder den 1. januar 2010. Evalueringerne har ikke givet grundlag for ændringer på folkeskoleområdet. Dispensationen for Langeland Kommune er dog foreslået udvidet i overensstemmelse med kommunens hidtidige praksis.

Hermed slutter redegørelsen.

